

AZ ÉRTÉKREND SZEREPE

AZ ERDÉLYI KISEBBSÉGI SORSBAN

Talán abszurdnak tűnik az állítás, hogy Erdélyben a paraszti értékrendet maga a sors, a trianoni trauma, az elszakított, magára hagyott, üldöztetett népi közösség számára a megmaradást életösztöne alakította ki. Kezdjük tán azzal, hogy a paraszti közösség még nem veszítette el az őt körülvevő természettel való szoros kapcsolatát. Benne élt, sejtjeiben hordozta azt az érzékenységet, mely a csillagok ragyogását, a nap sugárzását, füvek és fák növekedését egyetlen kozmikus látásban érzékelte. Minden talán éppen napjainkban értékelődik fel, amikor – „hála” a technikának – szennyeződött a föld, a víz, a levegő.

A fenyegetett sors alakította ki az anyanyelv csodálatos szépségét, hiszen ha nincs veszélyben az anyanyelv, akkor nem született volna meg soha Reményik gyönyörű figyelmeztetése: „Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek / És áhítattal ejtsétek a szót.” S az anyanyelv sem minősült volna át „igévé”.

Hasonlóképpen alakulhatott ki a kisebbségi sorsban az a szolidaritás, mely jelen és jövőnk létünk alapvető feltételévé vált. Ugyancsak felértékelődött a munka szerepe. Igaz, a parasztság – ellentétben az arisztokráciával s a nemesekkel – csak így maradhatott meg. Végül, de nem utolsósorban, az a bizonyos népi vallásosság – melynek ugyan nem sok köze van a dogmákhoz – fontos értékrendi szerepet töltött be. Hiszen a veszélyeztetett ember nem élhet a vallás vigasza nélkül. E bevezető sorok után térjünk rá az egyes értékrendi tényezőknek a népi szemléletben, gondolkodásmódban betöltött szerepére.

Természetközelség a paraszti értékrendben

Gyönyörűen vall erről Illyés Gyula a *Puszták népe* című könyvében: „A gyermekek úgy élnek a pusztán, oly szabadon, akár a határban s a házak között felügyelet nélkül összevissza bolyongó állatok. A világ rendje, az élet, az emberi test egyre szaporodó jelenségeinek kormányzására

nem a kész társadalom példái és törvényei szoktatják őket, hanem a körülöttünk nyargalászó, egymást harapdáló és szaglászó csikók, tehének és bikák.” (Illyés Gy. 1972. 198.)

Ez a természetközelség, mely egyfajta kozmikus létérzéként a tegnap, mai és – remélhetően – a jövőendő parasztságot is élteti, szépen fejlődik ki Kocsis Rózsi *Megszépült szegénység. Vallomás a gyermekkorról* című, általam gondozott kötetben. Íme két szép példa: „A természet karjaiban nőttünk fel mi falusi gyermekek, miénk volt a határ, az erdő, értünk sétált a gólya... Ott zajlik mellettünk a szerelem, egyet érzünk a természet születésével. Akarva, nem akarva látjuk a világ növekedését. (...) A tojásból nincsen csirke, ha nincs kakas. A disznócsordában ott futkos a kan, s este, ha jön a tehéncsorda, köztük van a bika. (...) Halljuk, Kakas Dani hogy motyog a tyúkoknak. Hallgattuk a szerelmes macskák nyávogását, láttunk kutyalakodalmat, s tudtam, hogy ha azt a muskátlihajtást nem dugom el a földbe, nem lesz virágnylás...” (Kocsis R. 1988. 8–9.) „E néhány sor olvastán eltűnődhetünk – írtam a kötet bevezetőjében –, mi-ben gyönyörködünk inkább: az élet tényeinek ilyen gazdag, szinte költői megjelenítésében, vagy inkább azt a kozmikus létérzést csodáljuk, mely a muskátlidugványt és az állatok párzását egyetlen egységben érzi.” (Kocsis R. 1988. 9.)

A másik példa: „Most hanyatt fekszem a puha panusában, a csillagokat szeretném számlálni. Né, lefutott egy csillag! Azt mondják, ilyenkor meghal valaki. A ház mögött, a temetőben (ui. a temető szomszédságában laktak – N. O.) olyan félelmetesen vigyorognak a fehér kövek. A fekete fáról madarak rebbennek fel. A vágóhíd tetején egy bagoly visibál, mintha ezt mondaná: »Úgy van, igen.« Fejünk felett egy csapat vadliba gágogva, sziszegve, mintha úszna az égen a sötétségben...” (Kocsis R. 1988. 12.)

Példatáram ezúttal szegényes. Ám ez nem azt jelenti, hogy ilyenfajta kozmikus létérzés nem boldogította a természetközelen élő parasztembert. Ez azonban oly intim és belső létérzés volt, amit nem kellett és nem is tudott kifejezni. Csak véletlen szerencse az, hogy találkoztam Kocsis Rózssal, aki csodálatos alkotói tehetségének köszönhetően képes volt felszínre hozni ezt a nagyon mélyről jövő ösztönösséget. Hadd jegyezzem meg: ennek a természetközelségnek az érzete – a technicizált világnak „köszönhetően” – éppen napjainkban van veszélyeztetve. Hiszen

ma már köztudott, s ezt a tudományos álláspont is megerősíti: a szárazföld, a víz, levegő szennyezettsége magát a Létet fenyegeti. Különbözőben ez a veszélyérzet indította el a környezetvédők mozgalmát is.

Anyanyelvünk: a megmaradás záloga!

Amikor az értékrendről beszélünk, nem felejtkezünk meg anyanyelvünk alapvető szerepéről, mely megmaradásunkat biztosíthatja. Ennek kapcsán önkéntelenül is Sütő András *Anyám könnyű álmot ígér* című, immár klasszikussá vált könyvére utalnék, melyben mezőségi szülőfalujának szegényes és botladozó szóbeliségét ilyen fájdalmasan, mélyrehatóan jellemzi: „...kényszerű sietség a történet csattanója felé, csupaszon sántáló mondatok buktatói között; helyzetek, fordulatok, lélekállapotok szószegény elnagyolása; a képzelet mögött kullogó kifejezőkészség elesettsége...” (Sütő A. 1971. 22.)

A széki Kocsis Rózsi már megidézett kötetének előszavában idéztem a szép mondatokat, hogy ugyanott megírjam: „Szinte ellentéte ennek az a színes, virágzó és gyümölcsöző szóbeliség, amely Győri Klárát adta az irodalomnak, most pedig Juhosné Kocsis Rózsi ajándékozza az olvasónak.(...) Győri Klára és Kocsis Rózsi nem az írástudás, hanem a szóbeliség talaján teremtette meg ezt a különlegesen szép epikát. Mindketten belenőttek ebbe a páratlan hagyományba: a falu nevelte őket, és ők a faluról adnak hírt...” (Kocsis R. 1988. 5.)

A továbbiakban nem kívánok külön kitérni arra, hogy anyanyelvünk megmaradása hogyan válik identitástudatunk zálogává. Elég, ha arra utalok, ez a felismerés – tán nem merész megállapítás – egész Erdély-szerte hatalmas mozgalmakat indított el. Az anyanyelv ápolását a legkülönbözőbb kulturális szervezetek biztosítják. Ezúttal inkább azt a rendkívüli árnyaltságot, gazdagságot szeretném felmutatni, mely által nyelvünk a népi gondolkodás- és szemléletmód, érzésvilág, sajátos filozofikus látásmód kifejezőjévé – ezáltal fontos értékrendi tényezőjévé – válhatott.

Elemzésünket a *Paraszt dekameron*, továbbá az *Újabb paraszt dekameron*, Győri Klára vallomásos könyve, valamint Győri Klárának általam hangszalagra rögzített adatai alapján kísérem meg. Következő példám

a népi szemlélet értékrendjét fejezik ki. És milyen gazdag árnyaltsággal! A szelídebb humor alakjában jelenik meg az értékrendet mellőző magatartás, máskor az erőteljesebb gúny hangján, olykor filozofikus reflexiók formájában. Mindezekben – miként, reményem szerint, ez ki is derül – az anyanyelvi gazdagság, metaforikus látásmód, a kifejezőkészség árnyaltsága érvényesül. S nem utolsósorban mutassunk rá arra is: mindezek szólásokban, olykor közmondásokban jutnak kifejezésre. Lássuk most a példákat.

a) Humoros helyzetekből adódóan keletkeztek azok a szólások, melyek hozzásegítenek ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a széki szemlélet megismeréséhez. Alábbi példáimat a *Paraszt dekameron*ból tallóztam.

A *Meghált, mint Fodor Tikácsájban* (212.) című elbeszélés szerint Fodor István, aki Forrószegnek Tikácsáj nevű fertályában lakott – mint más dohányzó ember – Keszübe járt a szüzdohányt beszerezni. Mikor visszafelé indult, már jó éjszakába ért az idő. Győri Klára aprólékosan leírja a sötétségben hazafelé megtett utat; Fodor elfáradt, gondolta, megpihen, s majd reggel folytatja útját. Ám reggel kiderült: saját kertje tetején a saját kórójában hált. Ez a szólás azt akarja sugallni, hogy ilyen tréfás helyzetek bárkivel megtörténhetnek.

Hasonlóképpen humoros esetet példáz a másik szólás: *Meghúzódtott, mint Bálint Gyuri Visában* (213.). Ez is kedves humorral fűszerezett történet, amelyet maga Bálint Gyuri mesélt el. Visában egy lakodalomban történt verekedést ő úgy úszta meg, hogy „...mikor kezdődött a verekedés, hogy leütötték a lámpát, én magamra húztam a nyitott ajtót, s meghúzódtam megette...” A tréfás hangulatot még jobban aláhúzta a tény, hogy Bálint Gyuri anyja, mikor meghallotta a hírt, s mert Gyuri is késett, „nagy sírva járt az utcán: »Jaj, Gyurim, biztos téged is megöltek...«”

Szintén a humort s egyben a finom, de nem rosszindulatú gúnyt fejezi ki a *Kettébevette, mint Ludas Dani az anyósát* (205.) szólás, amelyben kedvesen és jóindulatúan azt pecézték ki, hogy Ludas Dani a rendkívül öreg anyósát, akit a rendelőbe vitt, a hátán cipelte. Amikor a rendelőbe ér, megkérdik tőle: „Jaj, te Dani, há hogy bírtad azt a nagy asszanyt?” Mire a válasz: „Há, kettébe vettem.” Amiként a bevezetőben Kali néni megmagyarázza, azt jelenti: az átalvetőben is a terhet a hátukon kettőbe veszik, „felit elől, felit hátul”. Ha valaki valamilyen furcsa helyzetben igazodik el, akkor hangzik el az említett szólás.

Ugyancsak a humort fejezi ki s egyben azt is, hogy bárkivel történhet ilyen vagy olyan tévedés, a *Megjárta, mint Fodor Ferkő a tojásszedés-sel* (214.) szólás. Nos, Fodor Ferkő abból élt, hogy nem csak Székéről, de még a szomszédos községekből – például Marokházáról – szedte össze a tojásokat, hogy csütörtökön a kolozsvári vásárra vigye eladni. „Tél volt, egy kis porka hó esett, nyom nem látszott sehol. Sokat menyen éjszaka.” Mikor az első házba belép, hogy tojást vegyen: „Néni, nincs tojásuk?” A válasz: „Nincs, biza, elvitted a tegnap.” Kiderült, hogy nem Marokházán van, hanem pontosan Széken. A sötétségben elveszítette a nyomot.

Hogy a székiekben a humorérzék milyen fejlett, azt jól illusztrálja a *Nincs hamar* (219.) tréfa, melyben Bálint Gyuri tréfásan vág vissza Győri Klárának, aki figyelmezteti, hogy a borjakat „hamar” (korán) befogta. Még várni kellett volna. De Bálint Gyuri kedvesen „félreértette” a célzást: „Há mért mondod, hogy hamar? Nem hallod, hogy már harangoznak östére?” Győri Klára megjegyzi: „Ezt mások is hallgatták, jót kacagtak rajta.” Aztán elterjedt Széken, ha valaki idő előtt tesz valamit, akkor hangzik el az említett szólás: „Nincs hamar, mint Bálint Gyurinak a borjúbefogás.”

Helyzetkomikum volt a forrása az *Asszonygyűlölő tehén* (192.) című igaztörténetnek. Ennek szereplői Győri Klára apja, valamint leánytestvérei. Íme a történet. A híres, jól tejelő tehén gyűlölte az asszonyokat. Egy széki asszony – hallván a jól tejelő tehénről – bemegy Győriékhez, s elhatározza, hogy megveszi a tehenet. Ám amikor kivezetik az asszonyt a pajtába, hogy nézze meg a tehenet, a tehén „megrugaszkodik, elszakasztja a kötelet, s fut neki, hogy porig teszi az asszonyt”. S akkor az apa az istállóban levő ágyra fekteti az asszonyt, „s teljesen lefedte a testivel, hogy a tehén ne jusson hozzá, hogy ne döfje meg”. Mire a leányfiúk – a helyzetet félreértve – odakiáltották: „Édesapám, ne nyomja úgy szegényt, mert fáj neki!”

b) Az értékrend fontossága csendül ki azokból az igaztörténetekből, amelyek a VIII. fejezetben jelentek meg. E fejezetben – a különböző élethelyzetekben tanúsított nevetséges reagálás kapcsán – a „bugyutákat” csúfolják ki. A szatíra hangján megfogalmazott igaz történetek „antihősei” – írtam a kötet bevezetőjében – a konkrét eseteik kapcsán „érdemelték ki”, hogy a falu nevensen rajtuk. Ennek kapcsán gyakran helyi szólások is kialakultak.

A *Megfejelte, mint Győri Zsuzsi a csizmát* (165.) című gúnyos történet szerint, nevezett személy „előbb a másikat, majd az egyiket fejelte meg”. E szólás a helytelen nyelvhasználat kapcsán született. Az *Olyan, mint a Gangóné* (164.) a legmegszégyenítőbb bírálathoz vezetett, ugyanis ez a Gangóné mindent fordítva tett. S a szólás mellett ott is van a konkrét példa. Ugyanúgy szólás keletkezik akkor, ha valaki neveléses, bugyuta választ ad, mint a széki Dezső, aki amikor konfirmált, a pap kérdésére – „Hogyan szól az apostoli hitvallás?” – így válaszolt: „Hírit sem hallottam.” Ez már több évtizedes történet kapcsán született szólás, de máig él a faluban, s mindig elmondják arra, aki ilyen képtelen feleletet ad valamilyen kérdésre: „Hírit se hallotta, mint Dezső a hiszekegynek.”

Több tréfa is szól a bugyuta, egyben tolvaj Balog Laciról. Már több éve meghalt, de különböző „hőstetteire” máig emlékeznek, sőt szólások is keletkeztek. A „Rá volt mérve, mint Balog Lacira a pendely” ismert széki szólás eredete a következő. Balog Laci ellopta a szárítókötélről egy özvegyasszony pendelyét. Emiatt büntetésből magára kellett húznia a lopott pendelyt, s így kényszerült végigmasírozni a falu nagyutcáján. Közben ezt kellett volna kiáltoznia: „Aki lop, az mind így jár!” Ám ehelyett azt kiabálta: „Aki így jár, mind így jár!” Amikor pedig később a szemére hányták: „Hát kellett neked ez a nagy szégyen?”, Balog Laci ezt felelte: „Mit tegyek? Ez rám volt mérve!” (tuniillik a sorstól!). Ezt a feleletet – félreértve a sorsra való célzást – nevetve utasították vissza: „Nem reád volt mérve, hanem az özvegyasszonyra!” Így született meg a gúnyos szólás, melyet az esetben alkalmaztak, ha valaki a saját hibájából került bajba.

c) Győri Klára figyelmeztet arra is, hogy az értékrend fontosságát húzzák alá még azok a tréfák is, melyek e témát negatív oldalról, a gúny nevében fogalmazzák meg. Ezeket Győri Klára a fonóban nem véletlenül mondta el. Az elhangzott történetek ugyanis, amelyeket Győri Klárától hallottak, a fiatal hallgatókban – fiúkban és lányokban – nem csak azt tudatosították, mi a kirívó, az elítélendő, hanem azt is, mit érdemel ki a közösségtől az, aki elszakad, eltér a közösségi normáktól. Lásd a már említett Csillag Sári lakodalmát, akinek elriasztó történetét több évtizeden át mesélték s emlegették, hiszen – emlékezzünk csak vissza – a násznagy a lakodalom ünnepélyes keretei között rivallt rá a menyasszonyra: „... pártát itt nem teszünk, itt le van szarva a párta...” Majd amikor a már

állapotot menyasszony sírni kezd, hozzáteszi: „Keszkenővel kösd be a fejedet, s a pántlikát is csak a kebeledbe vigyed!” (68.)

S hogy az értékrendet komolyan kell venni, ez szintén Győri Klára elbeszéléséből derül ki. Egy esethez ilyen kommentárt fűzött: „Az olyan leány, aki »nem ad a tisztességre«, a leánybecsületre, már szedheti is a sátorfáját, nincs többé helye a fonóban. Pedig azt a bizonyos leánybecsületet nem is könnyű megőrizni.” A leány gyakran erőszakoskodik, noha számára is elő van írva, hogy tisztességesen viselkedjék. Ám olykor még próbára is teszi a leány erényességét: a csókon s ölelésen kívül nem engedhet neki. Különben a fiú azt gondolhatja: nem tisztességes. (Nagy O. 1989. 129.)

A *Visszahívta, mint Bálint Gyuri a vendégeket* (216.) szólást Győri Klára szerint akkor mondják, amikor „valami nem sikerül, vagy vissza kell mondani, visszalépni valami tárgytól”. E szolás a széki értékrendtől elhajló eset kapcsán született meg. Hiszen a vőlegény apja, Bálint Gyuri arra kényszerült, hogy elmenjen a lakodalomba meghívott vendégekhez, s „visszahívja” őket. Másképpen szólva: be kellett jelenteni, ne készüljenek, a lakodalom elmarad, mert a menyasszony közben megszökött. Ez olyan rendkívül ritka eset, amit érdemes megjegyezni. S mert szolás is van rá, azt jelenti, hogy az ilyen rendkívüli esetek érdemesek a megőrkítésre.

A *Szemmel tartotta, mint Derzsi a kanát* (218.) szolás szintén értékrendi jelzést sugall. Arra mondják, aki nem becsületes, megsértette a rendet, hiszen Derzsi János, aki a községi kant tartotta, s annak tartására a faluból kapott gabonát, a kantól azt „elhúzta”, elfogyasztotta. S amikor figyelmeztették, s a bizottság megdorgálta: „Mit csináltál vele, hogy ilyen rongyos ez a kan?” ő azt felelte: „Mit csináltam volna? Én mind csak szemmel tartottam.” Mire az elutasító válasz: „Szemmel, szemmel, de lehet, nem málészemmel, csak úgy nézegetted.” A szolás egyfajta megbélyegzés, ha valaki letér a becsületes útról.

d) Hadd mutassunk rá még a nép nyelvének irodalmi értékére is, mely nem nélkülözi a szép hasonlatokat, metaforákat sem. Ilyen nyelvi készséget fejtenek ki a következő példázatok, melyek a közösségi érintkezések során a mindennapi szóhasználatban előfordulnak. „Zörgessen más ajtón!” – így utasítja el Győri Klára apja azt az özvegyembert, aki lányát megkérni jön. A nő azt az ígéretét, hogy engedelmeskedik majd jö-

vendő élettársának, így adta tudtul: „Én keresztül se lépek előtted soha!” Ugyancsak Győri Klára vallja be: bár házas volt, megkívánta a nála lakó gépészt, aki viszont nem mutatott iránta semmilyen vonzódást, és ezt így magyarázza: „Már régtől nem volt összebújva nővel!” A szerelmet általában „összebújásnak, huncutságnak” nevezi. A szerelem elmúlását pedig így fejezi ki: „A szerelem a hetedik határba illant.” Az életben adódó nehéz helyzetet ilyen metaforikusan jelzi: „Jaj, reám szakadt az ég egy darab Istennel!” Vagy: „Nekem elől tűz, hátul víz, melyikbe füljek belé?” A részegyet pedig így: „Megverte a sok Isten áldása az üvegből.” A példák sugallatára Győri Klára nyelvezetéről ezt írtam: „A népi köznyelvi plaszticitásnak egyedi jelentkezése.” Bár e példákban a későbbi, az alkotó Győri Kláráról szóló fejezetben lenne a helyük, ugyanakkor nem felejtkezhetünk meg arról sem, hogy a népnyelvi szépség, a hagyományozódott anyanyelv kifejezőerejét bizonyítják.

e) Végül nem tudok ellenállni a kísértésnek, hogy – témám kapcsán – ne hivatkozzam Vöő Gabriella *Szaván fogjuk. Erdélyi magyar szólások* című kötetének gazdag tanulságaira (Vöő G. 1999). E kötetben a szerző a kolozsvári Folklor Archívumban őrzött, több évtizedes kutatómunkával összegyűjtött 5500 szólást, közmondást rendszerezi. Bevezetőjében a szerző rámutat, a közismert szólások, közmondások sajátos értéke: költőiségük, gazdag jelentéstartalmuk, ugyanakkor a specifikusan erdélyi szólások képisége, látásmódja, kifejezőereje és nem utolsósorban humora (Vöő G. 1999. 4.).

Anyanyelvünk gazdagságát, szépségét bemutató monografikus áttekintésében Vöő Gabriella egy-egy szó kapcsán betűrendben mutatja ki azt a káprázatos nyelvészeti gazdagságot, melyre mind ez ideig nem figyeltünk fel. Íme néhány példa.

A *lélek* szóval kapcsolatosan nem kevesebb mint 22 szólást idéz a szerző, melyek jól bizonyítják azt is, hogy e kifejezés milyen árnyaltan, milyen sajátos asszociációs helyzetben fordul elő. Íme, a beteges emberre azt mondják: „Csak hálni jár bele a lélek”. A „Lelke rajta” szólás célzás valakinek a nem teljesített felelősségére. A „Nem viszi rá a lélek” azt fejezi ki: a lekiismerete nem hagyja. A „Lelkébe lát valakinek” szólást arra mondják, aki valakinek titkos gondolatait, vágyait ismeri. A „Lelkéhez nőtt valaki” ennyit jelent: megszerette, megszokta. A jószívűt, az adako-

zót így jellemzik: „A lelkét is odaadná.” A „Lelket ver valakibe” pedig azt jelenti: embertársát megvigasztalja, biztatja...

A munkával kapcsolatos szólások szintén értékrendi jelzéseket fejeznek ki. Íme: a szorgalmas embert így dicsérik: „Ég a keze alatt a munka.” Viszont a lustának „Sír a kezében a munka”, vagy „Elmenne a munka temetésére.” Azt, aki tétlenül töltötte a napot, a közvélemény így ítéli meg: „A munkában meg sem izzadt, a nap már le is haladt.”

A következő példáim a *nóta* kifejezéssel kapcsolatosak. Mi mindent lehet jelezni ezzel a fogalommal! Íme. „Elhúzzák a nótáját” azt jelenti: valakit megbüntetnek. Azt, hogy valaki egy véleményen van valakivel, így fejezik ki: „Egy nótát fúj valakivel.” Ha pedig megváltoztatta a véleményét, akkor meg „más nótát fúj”. Ha valaki mindig ugyanazt hajtogatja, az így gúnyolható ki: „Csak a régi nótát fújja.” Az pedig, hogy külön véleményen vannak az emberek, így fejezhető ki: „Ki-ki a maga nótáját fújja.”

Egy másik példa: mi mindent lehet kifejezni az *óra* szó kapcsán? Az „Ütött az órája” azt jelenti: vége az élete valakinek. Ugyanezt fejezi ki az „Eljött az órája.” Mindkét szólás a halál végzetes és visszafordíthatatlan szerepét hangsúlyozza. Az viszont, hogy valaki helytelenül viselkedik, egyfajta elmarasztalásként így fejezhető ki: „Rájött a bolondóra.” A sikeres ember „Szerencsés órában született”; sikertelen viszont: „Szerencsétlen órában született.” (E két utolsó szólás egyben a végzetben való hitet is bizonyítja.)

Óvakodni kell a hamis dolgoktól; ezt a szerző a *mese* címszó alatt közli. Íme: „A mese habbal” szólás elutasító kijelentés, annyit jelent: nem hiszek egy szót sem. A „mese, mese, mákos” ugyanazt fejezi ki. A „Mese a holdban” vagy a „Mesébe illő” jelentheti azt, hogy valami különlegesen szép. Kísért a gondolat, hogy más példát is felsoroljak, de abban reménykedem, e szerény példák is jól sugallhatják népünk gazdag nyelvi készségét éppúgy, miként szemléletét, filozofikus hajlandóságát. És persze értékítéletét is. A fentiekhez még csak annyit tegyek hozzá: az egyes szólások kapcsán a jelzett kötetben fel van tüntetve: általánosan ismert, elterjedt szólás-e, vagy egy-egy régióból származik.

A szolidaritás értékrendi szerepe

A kifelé való elzárkózás szükségképpen belső szolidaritást eredményez. Ez abból a felismerésből alakult ki, hogy másként nem tudnánk megmaradni. A tüzet csak együttes erővel olthatják el, az árvíz ellen is csak összefogással védekezhetünk. A szolidaritás szép példája a „kaláka-mozgalom” – nevezzük így, hisz a paraszti létnek oly fontos momentuma, amikor valaki házat épít –, melynek során anélkül, hogy felszólították volna, szomszédok, barátok, rokonok jelentkeznek a házépítőnél, hogy segítsenek.

Ez nem csupán a „kölcsonkenyér visszajár” alapon történik, természetesnek tartják, hogy egymást segíteni kell. A harmincas években még az aratást, a hordást és a cséplést is kalákában végezték, és a kaláka mindig ünnep volt: a házigazda megvendégelte a segítőköt, és ebben benne volt az együttlét öröme is. Sajátosan nyilvánul meg a szolidaritás az elesettekkel, betegekkel, egyedül maradt öregekkel szemben: élelemmel, ruhával, tüzelővel az egész falu segítségükre siet. A múltbeli parasztember nem ismerte az „elidegenedést”, az egymás iránti közömbösséget. Érdeemes ezt összehasonlítani a városi közösségek magatartásával, ahol az emberek közömbösen haladnak el a szenvedők mellett, és senki sem érzi a maga ügyének a mások szenvedését.

Ezt a szolidaritásérzést a több évszázados közös nyomorúság alakította ki. S hogy ez miben nyilvánulhat meg? Valljam-e be? Ezt én egy véletlen kapcsán figyeltem meg. Már nem tudom, mikor is történt, tán több évtizedes emlékről van szó. Megbeszéltem egy széki adatközlőmmel, másnap felkeresném, hogy elbeszélgessünk. „Igazán szívesen látom, de éppen most néhány napig nagyon el vagyok foglalva, megújítom a házat. Talán később.” – mondta kissé zavartan, nehogy megsértsen, és hozzátette: „Majd elbeszélgetünk a jövő héten.” „Hadd jöjjenek el mégis – válaszoltam –, lássam, hogyan is épül fel egy ház.” Így hát elmentem a házépítő gazdához. S persze körülnéztem, érdeklődtem. Így tudtam meg, hogy egyetlen fizetett alkalmazott volt, egy kőműves építész, a többi mind besegítő. S hogy ez a „besegítés” hogyan történik? Abban a szerencsében részesültem, hogy az is kiderült. Épp amíg ott a kerítés mellett néztem a már-már épülő házat, a gazda kijött hozzám, s ugyanakkor egy szomszéd

(?), rokon (?), koma (?) szólította meg a házépítő gazdát. „Jöttem én is segíteni...” Mire a gazda: „Nagyon köszönöm, mára már elegen vagyunk...” Így tudtam meg aztán azt, hogy a besegítők nem hívásra, hanem egyfajta „kalákába” jöttek segíteni.

Kalákában történik a máléhántás is. Ebben nem csupán a szolidaritás-szerzés nyilvánul meg, ez egyben a közös munkához kapcsolódó kedves élmény is. Ez szintén Kocsis Rózsi könyvéből derül ki. Nos, Kocsis Rózsiék nagyon szegények voltak, és a szerény gazdaság körüli munkát a család tagjai is könnyen elvégezhetnék volna. Ám a máléhántás szép hagyományát nem szabad mellőzni. A családtagok aggódva szemlélik a sovány termést. „Elég kicsi szekérral van, el kéne terítsük, hátha jobban mutat” – aggódik Mari, a nagyleány. S el is terítik, mire a háziak megnyugszanak: „Elég, jól van, na, legyen szélesebb, hogy férjenek el mind körülötte. Meghántanánk ma este három-négy szekérral is, ez meg se kottyán annyinak.” De az apa megnyugtatta: „Hadd el, leányom, van itt hántanivaló, szaporátlanul megyen ez a sok apró csó, kitesz két szekérral is...” Majd ezt olvashatjuk: „Jöttek is a hántók. Kereken ültek a málé körül. A fiúk egész közel ültek a lányokhoz, ott suputyáltak. A komolyabbak meg, akik közel ültek apámhoz, hallgatták apámat. Apám folyton beszélt; neki nem számított, hogy gyermek vagy öreg hallgatja, mindig akadt beszélőnivalója” (Kocsis R. 1988. 158–160.). Ez a máléhántás egyben az együttlevés öröme, sőt a hagyományörzés eszköze is. Hisz a mindenféle beszélgetések, tréfák, mesélések az ottlévőket gazdagítják.

A munka értékrendi szerepe

A munka nem szégyen! Ez a közhelynek tűnő mondás akkor nyer igazi fontosságot, ha az úri osztálynak évszázadokon át vallott felfogására gondolunk: a munka lealacsonyít, és nem méltó a nemesemberhez, ahogyan Petőfi *A magyar nemes* című versében tömören mondja: „A paraszté a dolog. / Én magyar nemes vagyok!”

a) Azt, hogy a szorgalmas munka milyen értékmérő, a népi bölcsesség számtalan változatban, megközelítésben fejezi ki. „Ég a keze alatt a munka” – ez igen szép dicséret. „Kezdődik a nappal” – ez a széki bölcses-

Kukoricafejtés. Kós Károly felvétele, 1958

ség szerint így fordítható le: kezdődik a munka. Viszont a lustát így gúnyolja a népiélet: „Lopja a napot”; „Sír a kezében a munka”; „Elmenne a munka temetésére.” Ha valaki tétlenül töltötte a napot, arra ezt mondják: „A munkában meg sem izzadt, a nap már le is haladt.”

A *Paraszt dekameron* több elbeszéléséből is kiderül, hogy a munka milyen értékrendi tényező. Az *Ugrottunk dolognak* (15.) című elbeszélésben újból megfigyelhetjük Győri Klára finom reflexióját, egyben azt a készséget és képességet, hogy az egyes hagyományos jelenségekben meg-
lássa az álcázást (?), visszasságokat (?) is. Íme, hogyan írja le azt, hogy amikor apjuk érkezését hallották: „ugrottunk dolognak”. Hiszen ha úgy találta gyermekeit, hogy véletlenül „önfeledten ültek”, így oktatta őket: „Kali fiam, vedd azt a seprűt, s rakosgasd, állítsd más helyre. S né, lásd, ott se jó, állítsd még más helyre, még ügyesebben álljon. Ha nincs más

dolgod, rakosgasd a seprút...” Majd hozzát teszi: „Úgy kell, fiam, szokni, hogy mindig dolog legyen a kezében.” Egy másik alkalommal, mikor leánykáját, Kalit úgy találja, hogy egy kis barátnőjével trécsel, feleségének meghagyja: hozzon egy darab rongyot és egy tűt meg cérnát. Amikor az anyja, akiben nem volt ilyen szigor, nem értette, megmagyarázta. A göb nélküli cérnával való öltögetés csupán álcázás, mert így „bárki látja, gondolja: ily szaporán varrsz, s így beszélgethetsz is...”

S hogy a meg nem szűnő munkálkodás, szorgalom a legfőbb értékrendi tényező, az kiderül Kali néni apjának tanításából: Íme: „Nézétek, fiaim: a mezőnek szeme van, s az erdőnek füle van. (...) Mi is megnézhetjük: más mennyit kapál, vagy más mennyit arat...” – olvashatjuk a *Szép szókkal is buzdított* (14.) című elbeszélésben. Kell-e több adat arra nézve, hogy a parasztember számára a szorgalom, a szép eredményeket felmutató munka valóban értékrendi tényező?

Dolgozó nők. Kós Károly felvétele, 1958

b) A munka becsületét fejezik ki az *Újabb paraszt dekameron Lusták* (IV.) című fejezetében fellelhető tréfák is. Ezek a lustákat gúnyolják ki, s egyben arról tanúskodnak, hogyan lehet őket leszoktatni a lustaságról. E fejezeten belül három tréfát közöltem. Nézzük hát a munka értékét erről az oldalról. A *rest menyecske* (46.) tréfa szerint a gyönyörű szép leány minden legénynek előre mondja: ő dolgozni nem tud, nem is próbálta soha, mert nem szerette a munkát. Ám egy legény, mert nagyon beleszeretett, mégis elveszi. És most lássuk, hogyan „szoktatják” le a lustaságról. Az anyós, aki a fiával együtt dolgozik, hazaérkezik. Ám se vacsora, se semmi. Akkor az öregasszony megfőzi a vacsorát, de csak kettőnek talál, mire a fiú csodálkozva kérdi: „Hányan vacsorálunk, édesanyám?” A válasz: „Ahányan dolgoztunk, fiam, te meg én.” A menyecske még nem ért az okos szóból. Ám néhány nap múlva csak észre térül: rendre kidobja maga alól a három párnát, melyen feküdt egész nap, és takarított, főzött. Az eredmény: ezentúl már hárman ültek az asztalnál.

A *Szentgyörgy-naptól Szentjánosig* (47.) című darab két özvegyember házasságáról szól. Összeházasodásuk előtt ki-ki elmondja a maga hibáit. Kiderül, hogy az asszonynak „Szentgyörgy napjától Szentjános napjáig egyet fáj a feje”, ami persze azt jelenti, hogy ilyenkor nem tud dolgozni. Az özvegyembernek is van hibája: „A víztől úgy megrészegeedik, hogy azt sem tudja, mit csinál.” Mégis egybekelnek. Szentgyörgy-naptól két napon át az asszony feküdt, beteg, megkezdődött főfájása. Ám akkor az ember vizet kér a szolgától, mitől úgy „megrészegeedett”, hogy „nekiesik az asszonynak, s istenesen elveri”. Ez a kis példa egyből „meggyógyítja” az asszonyt: mikor a munkából a gazda s a szolgálta hazaérkeznek, már azzal fogadja: „Menjenek csak bé, én majd ellátom az ökreket. Menjenek s egyenek.” S a folytatás: „Hát odabenn finom hús, palacsinta, húsleves.” Ám amikor a férfi vizet kér, az asszony ijedten biztatja: „Jaj, ne igyék kend vizet, inkább bort igyék...” Az eredmény – valljuk be – kissé nőellenes, pedig Győri Klára mondta el. Dehát ő is tán férfiaktól hallotta. Így történt aztán, hogy az ember sohasem ivott többet vizet, az asszonynak sem fájt többet a feje.

A *Válláról ette a lángost* (48.) című, Győri Klára által elmondott tréfa szintén az asszonyi lustaságot célozza meg. Ebből derül ki, hogy az asszony olyan „elereszkedett, lusta volt, hogy nem főzött ételt, nem taka-

rított, nem font, nem szőtt. Úgyhogy teljesen lerongyolódtak.” Megunva ezt, az ember bejelentette: elmegy a vásárba, s mire hazajön, „nehogy csurdén találjalak, mert akkor úgy elmenyek, hogy híretem se hallod többet”. Mire az asszony ijedtében felment a padlásra, ahol talált valami fonalat, gyorsan nekiállott és szőtt magának, reggeltől estig. S hogy ne veszítsen időt az evéssel, gyorsan lángost sütött, s azt a két vállára kötötte, s szövés közben hol a jobb válláról, hol a bal válláról harapott egyet-egyet, s közben „ki se szállt az isztovátából”. Mire az ura hazajött, már nem volt csurdén. Embere csodálkozva kérdi: „Hát hogy tudtál ennyit leszöni?” Az asszony megmagyarázta. Aztán éltek rendesen, mint mások, s nem beszéltek többet őket.

c) Ami a munkát illeti, különösen ki kell emelnem – úgy érzem – a „fehérnép” szerepét. *A törvény szorításában* című kötetben írtam: „... az az asszonytípus, amely Széken kívánatos, a régebbi faluban a család és az otthon megtartója volt. Ő gondoskodott nemcsak a család élelméről, hanem ruházatáról is. Ő látta el – szinte egészében – a háztáji gazdaságot, a kenyérsütéstől a télire való befőzésig mindenhez értenie kellett. Felsorolhatatlan az a széles körű tevékenység, melyet egy parasztasszony még a század elején végzett és tudott.” Majd: „A ruházat (...) jelentette a felső- és alsó-, a férfi-, női és gyermekruházatot, a kender, illetve a gyapjú megfonását, megszövését, megvarrását, javítását” (Nagy O. 1989. 141.).

Nem kell külön hangsúlyoznom, hogy e tekintetben is – ami Széket illeti – Győri Klára volt a krónikásom. Ő magyarázta meg nekem, hogy Széken egy lány számára a legszebb dicséret: „Jó fonó, jó szövő.” Majd hozzátette: „A leányokban az az illendőség, hogy serényen fonjanak. A legények azt is nézik a fonóban, hogy pergetik a lányok az orsót, hogyan eresztik a kender szálát, s bizony, lebecsülik az olyan lányokat, akik csepűt fonnak. Ennek ugyanis nem igényes a fonása.” Ugyancsak Győri Klára jelzi: „Derék leány, jó dolgú!” – ez is szép dicséret a leány számára. Majd hozzát teszi: a legény ezt is megfigyeli, hiszen ha a leányt mustrálgatja, a jövő élettársát nézi benne. Ezért azt nézi, milyen erős, milyen serény. Széken azért van az, hogy a férfiak eszményképe nem az a lány, aki „karcsú, mint a nádszál”, hanem „szíp szál, derék leány”. A szorgalmat – az ellenkező oldalról megvilágítva – dicséri az „úti cifra, házi rossz, lassan seper, nem poroz” széki szólás, mely a cifrázkodót becsmerli, hiszen

attól nem várható el a szorgalom, a munkaszeretet. Széken ezért nem ismernek, sőt nem is használnak – s ha igen, akkor is dugva – szépítő, kendőző szereket.

A fentieket – azt ugyanis, hogy a nő szerepe a család megtartásában éppen a munka által érvényesül – jól illusztrálja a *Paraszt dekameron*ból *A tyúkszemű lány* (51.) című tréfa. E tréfa főszereplője az a bizonyos tyúkszemű leány. Ez utóbbi – világosít fel Győri Klára – rövidlátást jelent. Ám ez a tyúkszeműség nagy hátrány a leányra nézve, hiszen „ha nem lát tisztán, akkor hogy fon, hogy sző vagy varr? Mert ezekkel kell ellátni az egész családot. Így, ennyiből hátráltak tőle a legények... Pedig szép leány volt...” A tréfa szerint az anyja megtanítja a lányát, hogyan csapja be a legényt, aki hozzá jár: Né te, lányom, evvel a gyenge cérnaszállal az asztal lábához kötik egy tút. Este jön a szeretőd, te észrevétlenül szakaszd le onnét, s tégy úgy, mintha ott kapnád. S mondjad azt: „Ni, anyám, hát ez a tű mért hanyódik itt? Ügyelni kell a tűre, mert kell a tű!” Így is történik, mire a legény rettenetesen megörvend. Hát az ilyen lánnyal nem lehet megélni? Aki a holdvilágnál megkapja lámpa nélkül a tút? S mindjárt feleségül is kéri. Ám a turpisság hamar észrevevődik. Ugyanis amikor a megvendéglésre kerül a sor, az anya egy tál túrót tesz az asztalra, amit a tyúkszemű leány fehér szőrű macskának vél, s lesepri az asztalról. Mire a férfi: „Hát engem lóvá tettek, hát engem bécsaptak... S többet még arrafelé sem ment.”

Népi vallásosság

Illyés Gyula *Puszták népe* című könyvében arra figyelmeztet, hogy apai kötelesség volt, „hogy gyermekeit hitre nevelje” (Illyés Gy. 1972. 80.). Még a látszólag nem vallásos, templomba nem járó közösség is hisz abban, hogy „Isten szeme mindent lát”. Ugyancsak Illyés Gyula mutat rá arra, hogy egy katolikus gyermeknek már kicsi korától vallásos élményben van része. Gyermekkori élményét idézi fel: „Nebádon már a konyhában a félmeztelen Krisztus fogadott, arany keretben, saját sírja felett minden látható támasz nélkül lebegve a levegőben, mellén hatalmas seb-

Templombelső. Szabó Tamás felvétele, 1980

bel. (...) Hogy isten mindent lát, és mindenütt jelen van, ezt még azután is sokáig úgy értelmeztem, ahogy Nebándon...” (Illyés Gy. 1972. 80–81.)

a) A protestáns közösségben a vallásos nevelés – s erre is Győri Klára figyel fel – már a gyermekkorban kezdődik el a széki református családban. A népi vallásosság témája a *Paraszt dekameronban Megkeedezte az Istent* címmel külön fejezetet képez, a hetediket. Mintegy bevezetesként hadd idézzek olyan elbeszéléseket, melyeket Győri Klára gyermekkori élményeként mondott el, s melyekből jól kiderül: az egyszerű parasztember a vallásos nevelést igen fontosnak érezte. S ezek a gyermekkori élmények – tudjuk – egy életen át elkísérik a későbbi felnőttet. Nos, Győri Klára, aki apját nagyon tisztelte és szerette, egyik elbeszélésében – *Apám mindenre ráfigyelt* (12.) – elmondja: amikor bátyjai templomba készülődve, ruhájukat pucolva vidáman füttyörésznek, az apa megszólítja őket:

Férfiak, viseletben. Szabó Tamás felvétele, 1980

„– Te, Pista, mit csinálsz? Felkapja a fejit s bámul: hát nem látja az apja, hogy pucolkodik? S mondja is: – Pucolom a ruháimat. – Hova készülsz? Újra nagyot bámul bátyám s mondja: – A templomba.” S most figyeljük meg jól a leckéztető szavakat, amelyek jól bizonyítják a vallás fontosságát: „– Hát úgy kell a templomba készülni? Ropogós csárdást fütyörészni? Azt most tedd el délutánra, estére! Most a szíved is, agyad is vallásos dolgokkal foglald el...”

Ugyancsak gyermekkori élményként emlékeznek meg apja vallásos tanításáról. Az *Egedem, begedem kecskendé* (11.) című emlék is csak megerősíti az előbb elmondottakat, apja vallásos nevelésének szerepét. Miután arról emlékeznek, hogy apja minden gyermekét iskoláztatta, olvasó ember volt, így folytatja: „Na, de a vallásügy sem volt elhanyagolva: minden vasárnap templomba kellett menni. Mindennap este-reggel ren-

des ima volt a gyermekeknek, és a nagyobbak asztal mellé állva halkán, susogva imádkoztak, s a kisebbek hangosan, hogy a szülő figyelhesse, s ha megakadt az imával, kiségitse.” Így történt aztán, hogy a már serdülő Zsigmond arra kérte, ő is imádkozzék a nagyobb testvérekkel halkán. Ám amikor azt megengedik, kitör a kacagás a két nagyfiúban. Mi történt? „Édesapám szörnyű komolysággal kikap a tűzhely alól egy vágófát, s rohan a két nagylegénynek.(...) Hogy mernek az imádságban beleröhögni?” Ám kiderül: a kicsi Zsigmond halkán egy gúnyos széki tréfás nótát mondott ima helyett. „Egedem, begedem kecskendé, / Tisztelt Málé Jánosné / Küldött neked dáláuzit, / Hogy vedd el a lányát, Julit...” A tanulság: az apa többet nem engedte, hogy a kisebbik fiuk halkán imádkozzék, mert „meg akarta figyelni, hogy az komolyan és rendesen menjen...”

b) Mélységes vallásosság hatja át a parasztembert a halál elfogadása kapcsán. Igaz, ez a természetben élő emberben ösztönösen is kialakulhat, hiszen a növény, az állat és az ember világában egyaránt megfigyelte – miként erre már utaltam –, hogy a vég, az elmúlás éppúgy benne van az Istentől nyert létben, miként a kezdet, a születés. Éppen ezért a halállal kapcsolatosan több elbeszélésben is igen árnyaltan fejeződik ki ugyanaz: a halál beletartozik abba a törvényszerűségbe, melynek Isten a gazdája.

Nézzük hát a példákat, a *Paraszt dekameron* egyes elbeszélései kapcsán. Ugyanakkor figyeljük meg, hogy ezekben nincs gúny vagy tréfa, egyfajta példázatok ezek a halál szerepéről. A *halál postája* (229.) című példázatban a halál megígéri a szegény embernek, hogy nem jön érte váratlanul: megizeni neki érkezésének idejét. Ám amikor megjelenik, a szegény ember szemrehányást tesz neki, hogy nem tartotta be az ígését, de a halál kijelenti: „A postámat nagyon rég elküldtem. (...) A szemed elhomályosodott, nem látsz tisztán, a füled hallása meggyengült, ezek mind az én postáim...” E példázatban az isteni törvénybe való belenyugvást csodálhatjuk. Az *Ámen neked, komám* (230.) című példázatban az ember szintén alkut köt a halállal: addig nem jön érte, míg az „áment” ki nem ejti. Az ember vigyáz erre, s nem mondja ki még az imádság után sem. Ám a halál – figyeljük csak! – „kell teljesítse a parancsokat”, ami mi mást jelentene, mint azt: a Teremtő szolgálatában áll. Ezért cselhez folyamodik: egy kislány képében elpanaszolja emberünknek, ő belévétett a

Miatyánkba, nem tudja a végét. Mire az ember kimondja az „áment”. Így már „nem volt többet mit alkudni”.

Egyfajta filozofikus látásmód bontakozik ki *Az ember élete* (232.) című példázatból, amely így veszi számba a Teremtőtől kapott lét egyes stációit: „...ötven esztendeig az ember mozog, csinál mindent úgy, ahogy kell. Ötventől hatvanig éli a szamar életét, hurcolódik, dolgozik, siet, mert már kevés van, legyen valami látszatja az életinek. Hatvantól hetvenig – úgy mondják reá – a kutya életit éli. Csak mind ugat, mindenbe beleszól. Ez lezajlik. Na, aztán hetventől nyolcvanig az már a majomé... Csak utánozza a munkát, mint a majom.”

Hadd utaljak még egy példázatra, mely *A halál küldetése* (233.) címen szerepel a *Paraszt dekameronban*. Eszerint a halál Istentől nyert egyfajta küldetést teljesít. Kiderül ebből, hogy „...a Jóisten a halálnak parancsolta a mennyben, hogy: – Na, te halál, menj le a földre ekkor és ekkor, s ehhez a magyarázott helyhez menj bé, s az anyát ragadd el, hozd el magaddal”. Amikor a halál teljesíteni kívánja az isteni parancsot, megdöbbenve konstatálja, hogy egy gyönyörű fiatalasszonyról van szó, két kicsi újszülött gyermeke kétfelől a karján. Nem ragadja el, megsajnálja: „Mi lesz azokkal (ti. a pici újszülöttekkel), ha akkor én az asszonyt elragadom?” S visszamegy az Úristenhez, aki erre a következő példázattal magyarázza meg neki, hogy Istennek lesz gondja rájuk. Íme a példázat: Isten leküld egy angyalt a tenger mélységes fenekére, hogy hozzon fel egy kemény békasót. Majd azt kettőbe törve, kiderül: „a közepiben mozgott egy kicsi bogár”. A példázat tanulságát maga az Úristen így fogalmazza meg: „Ennek a kőnek a közepiben s a mélységes mély tengernek a fenekiben ki viselte gondját? Én viseltem gondját...” Isten úgy büntette meg a halált, hogy küldetésének érdekében „ne legyen szíve, ne legyen hallása, ne legyen látása”. Azóta – a halál teszi a kötelességét.

c) Talán nem követünk el szentségtörést, ha a népi vallásosság kapcsán megidézzük azokat a tréfákat is, melyek születését az intézményes egyházi felfogás értetlensége (?), a dogmák abszurditása (?), nem kevésbé pedig azon tapasztalat indokolja, hogy az egyház felkent szolgálói a századok során bizony megszegették azt a szent tant, amelyre felesküdtek. Mindezek okot szolgáltattak a gúnyos hangvételű, szatírának is beillő példázatokra. Gondoljunk Boccaccio *Dekameronjára*, amelyben oly gyakori a papok

kicsúfolása. Talán mindezeknek tulajdonítható az a tény, hogy a *Megke-edezte Istent* című fejezetben több tréfa is kigúnyolja az egyházi tanítás egyes tételeit. Nézzük a példákat.

Az *Ettem piritott túró*t (141.) című gúnyos tréfa valójában a református hívő szemléletét fejezi ki. Íme. „Nálunk, a katolikusoknál – mikor mennek a templomba, s egybeütt is – latinul beszél a pap. S mikor kijöttek a templomból, azt átfordították, úgy csúfolták a papot: „Eszkum piritutuo, ettem piritott túró!” Megint mikor misézik s a pohárral a bort felköszönti, akkor avval csúfolták a papot, hogy azt mondja: „Én iszom, tük nézitek.” Hadd jegyezzem meg: e tréfákat Győri Klára egy katolikus hívőtől hallotta.

Az alábbi történet – úgy tűnhet – a református adatközlő meg nem értését fejezi ki. Ezt sugallja az *Ötven üdvözlés* (147.) című tréfa, melyet az elbeszélő Győri Klára szintén másoktól hallott. Eszerint az a bizonyos „ötven üdvözlés”, melyet a pap a gyónónak büntetésül kirótt, az egyszerű ember számára képtelenség. Ezért saját gyóntatóját úgy leckézteti meg, hogy találkozáskor a tisztelendő úrral, egymás után háromszor üdvözli: „Jó reggelt, főtisztelendő úr!” Amikor már negyedszer is elmondja ugyanazon üdvözlő szavakat, a főtisztelendő úr megbotránkozva mondja: „Maga bolond?” Mire a meggyóntatott paraszt így felel: „Ó, főtisztelendő úr, hát miért mondja ezt? Hát magának csak háromszor mondtam jó reggelt, hát aztán, ha Szűz Máriának ötven üdvözlés mondom? Akkor azt mondja, hogy tisztára meg is vagyok dühödve!”

A *menyecske meg a papok* (117.) című tréfa a VI. fejezethez tartozik a *Paraszt dekameron*ban, amely a szerelem témáját járja körül. Mégis úgy vélem, a vallásosság kérdésében is igen sokat sejtető szatirikus elbeszélés. Íme: a csalfa menyecskéhez egyformán járt szeretkezni a katolikus, a református és az ortodox pap. Az asszony ura ilyen-olyan pletykákból megtudta, hogy miközben – tímár lévén – kéthetente vásárba megy, felesége hol az egyiket, hol a másikat fogadja. Csellel élt: betegnek tettette magát, s elküldte az asszonyt a vásárba, ő pedig asszonyi öltözetben, a sötétben várta a papokat, akik bizonyos órákban érkeztek. A fejlemény: a papok, akik megérkeztek, az újabb kopogtatásra azt hiszik, az asszony ura érkezik. Ezért a kicsapongónak vélt feleség egy kádba sorra mind a hármat elbújtatja, majd leforrázza és megöli őket. Majd egy cigánnyal

Templom. Szabó Tamás felvétele, 1980

jó pénzért elviteti, aki bedobja egy halastóba. A meglepő részletességgel elmondott gúnyos tréfa nem csak a csalfa asszony, hanem főleg a papok kontójára van kihegyezve. Ezért így végződik: „Az asszony sohase tudta meg, hová lettek a papok, de már tovább csak kénytelen volt pap nélkül élni, bár nehezire esett, mert ez idáig olyan vallásos volt, hogy három pap kellett nekik.” Nem kétséges: a metsző gúny az utolsó szavakban a hamis vallásosságot támadja.

Mit bizonyítanak a fenti példák? Azt, hogy népünk – a vallás kapcsán – képes negatív jellegű reflexióit is megfogalmazni. Ez tűnik ki a *Bibliamagyarítás* (144.) című tréfából is. A történetből megtudjuk, hogy a katolikus meg a református pap a diszkréció kedvéért – Győri Klára hozzáteszi: „valamikor régen” – együtt vannak, s „szép csendesen elkezdték osztani, hogy: Nem igaz, mert fontosabb a katolikus vallás! – Nem

igaz, mert helyesebb a református vallás.” Aztán megtudjuk azt is, hogy ki-ki a maga véleményét a Bibliából vett példával igazolja. Addig-addig, míg pofonokra nem kerül a sor. S a pofoncsattogtatást meghallva, a tiszteletes asszony ijedten szalad be: „Jaj, drága, mit csináltok?” Mire a „megnyugtató” válasz: „Semmit, semmit, drága, menjél csak ki. Csak a Bibliát magyarázzuk...” Kell-e ennél ékeőbb bizonyíték arra, hogy a nép észrevesz, gondolkodik, ítélkezik!

Templombamenő. Szabó Tamás felvétele, 1980

